

אחת כמה וכמה; מה 'ברית' האמור במלח (ברית מלח עולם), מלח ממתקת את הבשר, אף 'ברית' האמור ביסורין (אלה דברי הברית בסוף התוכחות); והבאתי אתכם במסורת הברית (יחזקאל כ). עפ"י רש"י והערוך), יסורים ממרקים כל עוונותיו של אדם; –

שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנם אלא ע"י יסורים. אלו הן: תורה ארץ ישראל והעולם הבא; –

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר את בניו (נראה לכאורה בגמרא ד'או או' קתני) – מוחלים לו על כל עוונותיו; –

נגעים – הרי הם מזבח כפרה ולא יסורים של אהבה. ואבעית אימא, בארץ ישראל – אינם של אהבה (שבה ערי חומה מקודשות והמצורע טעון שילוח רש"י. ודעת הר"א אלהן מובא ברשב"א) שהמצורע היה טעון שילוח אף בזמן שהיובל לא נהג, ודלא כהתוס'. או משום שנוהרים שם לענין טהרות (תוס'). בבבל – יסורים של אהבה (וע"ע מהרש"א ורא"מ הורביץ). ואבע"א: בצנעה – יסורים של אהבה. בפרהסיא – מזבח כפרה.

בנים שמתו – יסורים של אהבה (שהאבלות מכפרת על עוונותיו). ושאינן לו בנים כלל – אינם יסורים של אהבה.

עוד ספרו על כמה מהחכמים שנחלו ונתיסרו, וכשנשאלו 'חביבים עליך יסורים?' אמרו: 'לא הם ולא שכרם, וריפאום [אחרים ולא הם עצמם, הגם שבכחם היה לרפא אחרים – שאין חבוש מתיר עצמו מביט האסורים].

אמר רבי לוי בר חמא אמר ר"ש בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע... אם נצחו – מוטב, ואם לאו – יעסוק בתורה... ואם לאו – יקרא קריאת שמע... ואם לאו – יזכור לו יום המיתה. ועוד דרש על הפסוק ואתנה לך... שעשרת הדברות, המקרא, המשנה, נביאים וכתובים והגמרא – כולם נתנו למשה מסיני.

דפים ה – ו

ה. אלו מאמרים הובאו בסוגיא מאבא בנימין?

תניא אבא בנימין אומר: על שני דברים הייתי מצטער כל ימי; – על תפילתי שתהא לפני מטתי – כלומר סמוך למטתי.

לפרש"י הנהגה זו כוללת שלא להתעסק בדבר אחר משקם להתפלל, אף לא בלימוד תורה. ותוס' ורא"ש ותר"י חולקים (וכ"מ ברמב"ם (תפלה ו,ד) ובפסקי הרי"ד).

וכתבו לחלק בדעת רש"י בין אם רגיל להתפלל באותו מקום שהוא לומד, שחוששים שמא יימשך ויעבור הזמן, ובין אם יש לו מנין קבוע בביהכ"נ שבזה אין חוששים (וכ"פ בשו"ע פט,ו). ויש מחלקים בין אם הגיע זמן ק"ש ותפילה אם לאו, ויש מחלקים בין אם יש כעת מנין עשרה שאז אין ללמוד עד שיתפלל, אם אין (ע' בשו"ת מהרי"ו קצג).

עוד בענין עשיית חפציו קודם התפילה – להלן יד.

ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. [וא"ר חמא בר' חנינא א"ר יצחק: כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים. רנב"י אמר: אף אין אשתו מפלת נפלים].

א. טעם הדבר משום כבוד השכינה [מפני שההיכל במערב. רמב"ם בית הבחירה ז,ט], לפיכך נכון להסב בתשמיש מרוח מזרח או מערב (עפ"י רש"י ותוס'). וע' במעדני יו"ט שכתב טעם נוסף, ולדבריו יש להדר שראש המטה יהא לצפון).

ובבית יוסף (ג) כתב: 'ונראה מדברי הרמב"ם שאפילו האדם לבדו אסור לישן בין מזרח למערב. אבל התוס' כתבו שם ודוקא כשישן עם אשתו... ואעפ"י שהעולם נוהגים כדברי התוס' נראה לי שהוא מפני שאינם מעיינים בדברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה אלא חד או תרי בדרא. והנכון ליוהר כדברי הרמב"ם'.
 וכתב המשנ"ב שנכון ליוהר בדבר כאשר יושן ערום וללא קלעים למטה.
 ב. יש אומרים עפ"י הוהר שהמטה תהא בין מזרח למערב, ושאמרו 'בין צפון לדרום' הכוונה לרוחב המטה (עפ"י שו"ת הרמ"ע מפאנו ג, ועוד).

תניא אבא בנימין אומר: שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חברו ויצא – טורפים לו תפלתו בפניו. ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל. ואם המתין לו מה שכרו – א"ר יוסי בר' חנינא: זוכה לברכות הללו – לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים, ויהי כחול זרעך ויצאצאי מעיך כמעותיו, לא יכרת ולא ישמד שמו מלפני.
 א. אם השני נכנס מאוחר, באופן שלא יוכל לסיים עם האחרים – אין צריך להמתין לו. והוא הדין אם מאריך בבקשות ובדברים אחרים, אין חייבים להמתין בשום ענין (תרי"ו וש"פ. ומפורש שם הטעם כי הוברר שנכנס על דעת כן שלא ימתינו לו ואינו מפחד. ונראה לפי"ז שאף משום מדת חסידות א"צ).
 ב. רבנו תם פירש, דוקא בבתי כנסיות שלהם שהיו בשדה ולכך בלילה יש להמתין. והר"י היה מאחר תפילתו ומאריך עד שיצאו כולם, ואם בתוך כך היה שום אדם בא לבית הכנסת היה מעיין בספר עד שגמרו תפילתם. ונאה להחמיר אף לנו (תוס'. והובא ברמ"א).

תניא אבא בנימין אומר: אלמלי נתנה רשות לעין לראות, אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין.

תניא אבא בנימין אומר: אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמע אל הרנה ואל התפלה – במקום רנה שם תהא תפלה.
 יש מפרשים, לפי שהוא מתפלל שם עם הציבור (ע' גליון הש"ס עפ"י התוס' בע"ז ד: טור או"ח צ).
 ויש אומרים אפילו ביחיד, מפני שהמקום קבוע ומיוחד לתפלת הציבור (עפ"י תרי"ו; שו"ע צ, ט).

דף ו

- א. אלו הלכות נוספות מובאות בסוגיא בעניני קריאת שמע ותפילה?
 - ב. אלו מאמרים נוספים של ר' חלבו בשם רב הונא הוזכרו בסוגיא?
- א. אמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא ריב"ל: מנין למתפלל, שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר, שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל.
 מבואר בגמרא שְמִטָּה היא בכלל 'דבר חוצץ'. ואולם דבר קבוע כגון ארון ותיבה – אינו הפסק (תוס' ועוד. וע' שו"ת הרמב"ם רטו). וכתבו הפוסקים שְמִטָּות שלנו העשויות לשכיבה ואין דרך לטלטלן – נחשבות כדבר קבוע. וטוב להחמיר כשאפשר. וכן כתבו שדבר שהוא לצורך תפילה, כגון מעמד לסידור וכדו' – אינו חוצץ.
 במקום האפשר טוב שלא להתפלל אחורי אדם.

נחלקו הפוסקים כשמתפלל רחוק מן הכותל, האם גם אז יש להקפיד משום חציצה, או שמא אין להקפיד אלא בד' אמותיו. וכן נחלקו על דבר קטן, פחות מגובה עשרה טפחים ורוחב ארבעה. וכל דין זה הוא למצוה מן המובחר ואין איסור בדבר (עפ"י משנ"ב ז, כ-כב).

אמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק: כל הרגיל לבוא לביהכ"נ ולא בא יום אחד, הקב"ה משאיל בו... אם לדבר מצוה הלך – נוגה לו, ואם לדבר הרשות הלך – אין נוגה לו... משום דהוה ליה לבטוח בשם ה' ולא בטח.

אמר ר' יוחנן: בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בו עשרה – מיד הוא כועס וכו'.

אמר רבי חלבו אמר רב הונא:

כל הקובע מקום לתפלתו – אלקי אברהם בעזרו, וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו...

הרא"ש ועוד פוסקים כתבו שמדובר על קביעת מקום בתוך בית הכנסת [מלבד מה שקובע לו בית הכנסת מסוים. ע' טשו"ע ז, יט]. ויש אומרים שבביהכ"נ אין להקפיד על מקום מסוים שהרי כולו מקום תפילה, ולא אמרו לקבוע לו מקום אלא כשמתפלל בבית, שמייחד בו מקום מסוים לתפילה (עפ"י תר"י).

היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה (אלא ילך מעט מעט ולא ירוץ. ע' ירושלמי; או"ח ז, יב). אמר אביי: לא אמרנו אלא לצאת, אבל להכנס – מצוה לרוץ. ואפילו בשבת, מצוה לרוץ לדבר הלכה (ברי"ף וברא"ש: לדבר מצוה).

א. יש מי שכתב שאין מדובר כאן על פסיעה גסה ממש שעליה אמרו שהיא אסורה אפילו בחול משום סכנה, אלא על פסיעה בינונית שגם היא אסורה ליוצא מבית הכנסת, ורק בה התירו כשנכנס לבית המדרש (עפ"י שפת אמת שבת ק"ג).
ב. מותר לרוץ מבית הכנסת לבית המדרש (מג"א ז סקכ"ו בשם של"ה).

אמר רב הונא: כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע... אמר אביי: לא אמרנו אלא כשלא מחזיר פניו לבית הכנסת משום שנראה כשתי רשויות, אבל מחזיר פניו לביהכ"נ – אין חשש.

רש"י (כפי שמופיע לפנינו. והתוס' הביאו בשם רש"י באופן אחר. וע' תר"י ורש"א) מפרש שמתפלל בצד הפתח האחורי. ויש מפרשים שמתפלל מאחורי הכותל הקדמי, שהציבור פונים אליו [והתוס' תמחו שבאופן זה כל שכן כשמחזיר פניו לכיוון ביהכנ"ס נראה כשתי רשויות, שהכל פונים לכיוון מערב והוא למזרח או להפך. וראוי לחוש לדברי שניהם, ולא להתפלל אלא בפתח האחורי ולכיוון שאליו פונים הציבור. וכל זה בשעת הדחק, שהרי לכתחילה ראוי להתפלל בפנים בית הכנסת. נחלקו אחרונים אם איסור זה אמור רק כאשר הציבור מתפלל תפילת העמידה וגם הוא, או גם בשעה שאין הציבור מתפללים אסור (עפ"י משנ"ב ז, ו).

לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה... ר' יוחנן אמר: אף בתפלת ערבית... רנב"י אמר: אף תפלת שחרית.

ב. שאר מאמרי ר' חלבו בשם רב הונא:

כל הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו (כלל. עזר מקודש סה,א) – עובר בחמשה קולות... [ואם משמחו מה שכרו – אריב"ל: זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות... ר' אבהו אמר: כאילו הקריב תודה... רנב"י אמר: כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים, (כאילו קיבל תורה מהר סיני. ארחות חיים לרבי אליעזר הגדול, כה). גם אם לא הנהגה מצוה עליו לילך ולשמחו אלא שאינו עובר (עפ"י ב"ש ועוד, אה"ע סה סק"א).

כל אדם שיש בו יראת שמים – דבריו נשמעים... [וכל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה (ר' אלעזר); שקול זה כנגד כל העולם כולו (ר' אבא בר כהנא); כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה (שמעון בן עזאי ואמרי לה שמעון בן זומא)].

דף ז

ז. א. אלו מאמרים של רבי יוחנן בשם רבי יוסי ורבי שמעון בן יוחי הובאו בסוגיא?

ב. האם יש זמן של ריתחה לפני הקב"ה?

ג. האם ראוי לצדיק להעניש רשע המצער?

ד. האם ניתנה תשובה למשה רבינו ע"ה לשאלתו 'הודיעני נא את דרכיך'?

ה. האם שמו של אדם גורם משפיע על עתידו?

ו. האם מותר להתגרות ברשעים?

א. אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי:

מנין שהקב"ה מתפלל, שנאמר... ושמחתים בבית תפילתי – תפלתם לא נאמר. [ומהי תפילתו – אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת רחמים ואכנס להם לפני משורת הדין].

מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו (שאינו מתרצה באותה שעה, אדרבה עלול להוסיף כעס ולומר דברים שאינם מהוגנים. ערש"י ורבנו יונה אבות ד,ח), דכתיב פני ילכו והנחתי לך אמר לו הקב"ה למשה: המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך. [וכן מסר זאת רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחי].

טובה מרדות אחת בלבד של אדם יותר מכמה מלקיות... [ריש לקיש אמר: יותר ממאה מלקיות...]. שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו; בקש שתשרה שכינה על ישראל... בקש שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים... בקש להודיעו דרכיו של הקב"ה... כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר בו...

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי:

מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם אבינו...; לא היה אדם שהודה להקב"ה עד שבאתה לאה והודתו...

קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג...

מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה.

כל הקובע מקום לתפלתו (יש גורסים: לתורתו) – אויביו נופלים תחתיו...

גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה...